

УДК 343.9

DOI [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i5\(34\).665](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i5(34).665)**Г. І. Цибульник***orcid.org/0000-0001-9260-7763**аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університету державної фіскальної служби України,
прокурор відділу прокуратури
Автономної Республіки Крим та міста Севастополя***О. В. Линник***orcid.org/0000-0002-6117-523X**кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Університету державної фіскальної служби України*

МІСЦЕ СПЕЦІАЛЬНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ («IN ABSENTIA») В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Постановка проблеми. У чинному Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК) визначено порядок проведення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень спеціального судового провадження за відсутності підозрюваного, обвинуваченого (*in absentia*) [1].

Зазначений інститут для вітчизняної практики є відносно новим і дискусійним, оскільки на практиці часто ставиться під сумнів реальність реалізації гарантій із дотримання прав особи й таких принципів кримінального процесуального права, як змагальності та безпосередності дослідження показань, речей і документів.

Аналізом і вивченням проблемних питань проведення кримінального провадження за відсутності підозрюваного / обвинуваченого займалися такі науковці, як Д.Т. Арабулі, К.Г. Бендерська, Г.В. Матвієвська та інші.

Метою дослідження є надання науково-теоретичного визначення спеціального кримінального провадження «*in absentia*», аналіз сутності вказаного інституту, а також встановлення його місця в кримінальній процесуальній системі.

Завданням поданого матеріалу є пошук місця спеціального кримінального провадження «*in absentia*» в кримінальному процесуальному законодавстві через призму норм права й наукових підходів до трактування зазначеного механізму.

Виклад основного матеріалу. Зокрема, чинний КПК України не надає визначення поняттю «*in absentia*», проте конкретизує, що зазначений процес здійснюється без участі підозрюваного/обвинуваченого у кримінальному провадженні.

Водночас термін «*in absentia*» також не часто використовується в науковій літературі. Найбільш поширеним найменуванням процедури кримінального провадження, у якому фактично

фізично відсутній обвинувачений, є використання терміна «заочне кримінальне провадження».

Наприклад, Д.Т. Арабулі зазначає, що заочний розгляд кримінального провадження являє собою судовий розгляд, що здійснюється за загальними правилами судочинства, але за відсутності обвинуваченого, який злісно протидіє здійсненню правосуддя, або у кримінальних провадженнях, пов'язаних із незначними правопорушеннями, коли обвинувачений клопоче про розгляд кримінального провадження без його участі [2, с. 98].

Водночас, Є.Г. Бендерська заочний розгляд кримінальних справ визначає як особливий вид судочинства, який передбачає розгляд кримінальних проваджень за відсутності обвинуваченого через його неявку в судове засідання, результатом якого є заочний вирок [3, с. 7].

На противагу вищезазначеному визначенню Г.В. Матвієвська виокремлює заочне провадження в кримінальному судочинстві не як особливий вид судочинства, а як самостійну форму кримінального процесу, яка має місце під час розгляду кримінальних правопорушень невеликої тяжкості за згодою сторін або в разі, коли обвинувачений є недосяжним для здійснення правосуддя із суб'єктивних причин, навмисно перешкоджає ходу судового процесу шляхом нез'явлення в судове засідання, і ці обставини перешкоджають здійсненню правосуддя, захисту прав потерпілих [4, с. 125].

Незважаючи на те, що у вітчизняній науці немає єдиного визначення таких понять, як «*in absentia*» та «заочне кримінальне провадження», усе ж таки, на нашу думку, можна виділити певні загальні ознаки, які характеризують кримінальний процес без участі обвинуваченого.

Такими ознаками можна назвати постійну фізичну відсутність підозрюваного / обвинуваченого у кримінальному провадженні, необхідність

забезпечити дотримання його прав і свобод, а також встановлення підстав для застосування такого інституту.

У Кримінальному процесуальному кодексі України окремою главою встановлено порядок здійснення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Статтю 297-1 КПК України передбачено можливість проведення спеціального досудового розслідування (*in absentia*) на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо окремих складів злочинів, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та / або міжнародний розшук [1].

Водночас частиною 2 статті 297-1 КПК України визначено конкретний перелік статей кримінальних правопорушень, суто в яких здійснюється спеціальне досудове розслідування, а в разі виникнення підстав на стадії судового розгляду – спеціальний судовий розгляд. Здійснення спеціального досудового розслідування щодо інших злочинів не допускається, крім випадків, коли злочини скоєно особами, які переховуються від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності або оголошені в міждержавний та / або міжнародний розшук, та вони розслідуються в одному кримінальному провадженні зі злочинами, зазначеними в цій частині, а виділення матеріалів щодо них може негативно вплинути на повноту досудового розслідування й судового розгляду.

Згідно з частиною 3 статті 323 КПК України, судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у частині 2 статті 297-1 цього Кодексу, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (*in absentia*), крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження) та оголошений у міждержавний та / або міжнародний розшук.

За наявності таких обставин за клопотанням прокурора, до якого додаються матеріали про те, що обвинувачений знав або мав знати про розпочате кримінальне провадження, суд постановляє ухвалу про здійснення спеціального судового провадження стосовно такого обвинуваченого [1].

З урахуванням зазначених норм КПК України можна дійти висновку, що кримінальне провадження за відсутності підозрюваного / обвинуваченого треба відносити до окремого виду заочного кримінального провадження.

Водночас деякі науковці вважають, що заочний розгляд є видом спрощеного та пришвидшеного провадження [6, с. 13]. Із зазначеною думкою неможливо не погодитися, оскільки завданням

введення такого інституту є забезпечення дотримання розумних строків під час досудового розслідування та розгляду справи в суді, а також притягнення особи до відповідальності за вчинення кримінального правопорушення.

Г.В. Матвієвська стверджує, що заочне кримінальне провадження не є скороченим, оскільки не передбачає відступу від загального порядку розгляду кримінальних справ [7, с. 351].

Тобто процес функціонує відповідно до всіх процесуальних вимог, підпорядковується загальним правилам судочинства, хоча й накладає на всіх учасників процесу додаткову відповідальність за необхідність дотримання прав і свобод підозрюваного / обвинуваченого в суді.

Потрібно звернути увагу на практику функціонування інституту «*in absentia*» за кордоном. Незважаючи на те, що зазначена процедура введення процесу для України є відносно новою, іншими державами використовується механізм розгляду справи в суді за відсутності обвинуваченого з урахуванням особливостей національного законодавства та судової практики Європейського суду з прав людини.

Відповідно до пункту 1-9 Резолюції (75) 11 Комітету міністрів Ради Європи «Про критерії, які регламентують розгляд, що проводиться за відсутності обвинуваченого» зазначено, що розгляд може бути проведений за відсутності обвинуваченого:

- за умови своєчасного повідомлення особи про проведення розгляду й надання їй достатнього часу для підготовки захисту; наявності підтвердження про фактичне отримання такого повідомлення;
- за умови проведення розгляду в загальному порядку й надання захисту права втручатися в цей процес;
- за умови забезпечення надання особі судового рішення, ухваленого за наслідками розгляду, й обчислення термінів на оскарження з моменту вручення такого рішення;
- за умови надання особі права на оскарження судового рішення за умови забезпечення права особи на повторне проведення розгляду в загальному порядку, якщо її відсутність була зумовлена наявністю поважних причин, про які вона не могла повідомити уповноважені органи [8].

Використання зазначених рекомендацій поряд із нормами КПК України під час застосування інституту «*in absentia*» забезпечить дотримання прав і свобод підозрюваного / обвинуваченого в суді та допоможе винести рішення у справі з дотриманням принципів гуманності, рівності й законності.

Саме тому, на нашу думку, введення інституту «*in absentia*» сьогодні є актуальним через нестабільну політичну ситуацію, проведення антитерористичної операції на сході країни, тимчасову

окупацію півострова Крим, що підкреслює необхідність використання зазначеного механізму на практиці з метою забезпечення охорони прав і свобод людини й громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного ладу від злочинних посягань, забезпечення миру й безпеки людства, а також запобігання в майбутньому злочинам.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що спеціальне кримінальне провадження «in absentia» є одним із різновидів заочного кримінального провадження, що застосовується за відсутності підозрюваного/обвинуваченого, який ухиляється від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та / або міжнародний розшук, за наявності підстав і умов, передбачених законом.

Інститут «in absentia» посідає окреме місце в системі кримінального процесуального права з огляду на його ознаки та специфіку законодавчих норм, які застосовуються в межах такого провадження.

Література

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Верховна Рада України, Кодекс України від 13 квітня 2012 р. (у редакції від 16.01.2020 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Арабули Д.Т. Заочное производство по уголовным делам: история и современность. Челябинск : Полиграф-Мастер, 2007. 283 с.
3. Бендерская К.Г. Рассмотрение уголовного дела в отсутствие подсудимого : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2010. 21 с.
4. Матвієвська Г.В. Теоретичні засади застосування заочного провадження в кримінальному процесі. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2012. № 18. С. 121–126.
5. Канюка І.М. Принцип процесуальної економії в кримінальному судочинстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2015. 20 с.
6. Матвієвська Г.В. Заочне провадження як форма кримінального судочинства. *Університетські наукові записки*. 2011. № 3 (39). С. 347–355.
7. Резолюція 75 (11): Совет Европы, Международный документ от 19 января 1973 г. URL: http://echr-base.ru/res75_11.jsp.

Анотація

Цибульник Г. І., Линник О. В. Місце спеціального судового провадження «in absentia» в системі кримінального процесуального законодавства України. – Стаття.

Статтю присвячено дослідженню й теоретичному обґрунтуванню сутності спеціального кримінального провадження «in absentia» як окремого інституту, визначено його специфіку та основні ознаки, а також надається пропозиція більш конкретизованого визначення зазначеного терміна. Тематика статті є актуальною для сьогодення в реаліях політичної ситуації

в країні, оскільки така практика для України є відносно новою та дискусійною. Результатом роботи – є встановлення місця в системі кримінального процесуального законодавства України зазначеного виду процесу. Проведеним дослідженням встановлено, що під час використання зазначеного інституту теоретики й практики часто ставлять під сумнів реальність реалізації гарантій дотримання прав і свобод особи, а також одних із основних принципів кримінального процесуального права – змагальності та безпосередності дослідження показань, речей і документів. Надання більш конкретного визначення в науковій літературі та законодавстві, а також аналіз сутності процесу «in absentia» є передумовою для подальшого теоретичного осмислення, належного практичного використання позбавлення можливості оспорювання потреби такого процесу. Особливу увагу звернено на співвідношення кримінального провадження без участі підозрюваного / обвинуваченого в суді із заочним розглядом справи. Наголошено, що зазначені поняття не є синонімами. Спеціальне кримінальне провадження «in absentia» є одним із різновидів заочного кримінального провадження, що застосовується за відсутності підозрюваного / обвинуваченого, який ухиляється від кримінальної відповідальності та оголошений у міждержавний та / або міжнародний розшук, за наявності підстав і умов, передбачених законом. Окрім того, у статті обґрунтовується важливість основних принципів та елементів, які є ключовими та необхідними для здійснення спеціального судового розгляду кримінального провадження з метою запобігання порушенню прав і свобод підозрюваного / обвинуваченого, забезпечення проведення справедливого процесу, винесення судом справедливого, законного та вмотивованого рішення, яке надалі не тільки може бути остаточним, а й виконуватиметься.

Ключові слова: підозрюваний, обвинувачений, спеціальне судове провадження, спеціальне кримінальне провадження, заочне кримінальне провадження, «in absentia».

Summary

Tsybulnik G. I., Linnik O. V. Place of special judicial proceedings “in absentia” in the system of criminal procedural legislation of Ukraine. – Article.

The article is devoted to the study and theoretical foundation of the essence of special criminal proceedings “in absentia” as a separate institution, defines its specifics and main features, as well as offers a more specific definition of the term. The topic of the article is relevant today in the realities of the political situation in a country, as such a practice for Ukraine is relatively new and controversial. The result of this work is the establishment of a place in the system of criminal procedural legislation of Ukraine of this type of process. The study found that when using this institution, theorists and practitioners often question the reality of the implementation of guarantees of individual rights and freedoms, as well as one of the basic principles of criminal procedure law, namely the principle and immediacy of competition examination of testimonies, things and documents. Providing a more specific definition in the scientific literature and legislation, as well as analysis of the essence of the process “in absentia” is a prerequisite for further theoretical understanding, proper practical use and deprivation of the possibility of challenging the need for such a process. Particular attention is paid to the ratio of criminal proceedings without the participation of the suspect / accused to trial in absentia. It is emphasized that these concepts are not synonymous. Special

criminal proceedings “in absentia” is one of the types of correspondence criminal proceedings used in the absence of a suspect / accused, who evades criminal responsibility and is wanted interstate and / or internationally, if there are grounds and conditions provided by law. In addition, the article substantiates the importance of the basic principles and elements that are key and necessary for

a special trial in order to prevent violations of the rights and freedoms of the suspect / accused, ensure a fair trial, that render a fair, lawful and reasoned decision. Which would be not only final, but executae in the future.

Key words: suspect, accused, special judicial proceedings, special criminal proceedings, criminal proceedings in absentia, “in absentia”.